

РОЗДІЛ 5

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

УДК 321.304

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.39.23>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ РОЛІ ГУМОРУ В ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

CONCEPTUAL APPROACHES TO ANALYZING THE ROLE OF HUMOR IN POLITICAL SCIENCE

Осіпова З.О.,*аспірантка кафедри політології та міжнародних відносин
Маріупольського державного університету*

У статті досліджуються основні концептуальні підходи до вивчення ролі гумору в політичній науці та його функції в політичному процесі. Авторка систематизує існуючі теоретичні напрацювання та виділяє чотири ключові підходи до розуміння ролі політичного гумору. В межах комунікативного підходу гумор розглядається як інструмент політичної комунікації, що виконує функції визначення політичних концепцій, роззброєння критиків, вираження опозиції, сприяння громадянській підтримці та підвищення доступності політичних повідомлень. Соціокультурний підхід акцентує увагу на ролі гумору як елементу соціальної та культурної динаміки суспільства, де він виступає індикатором демократичності, механізмом соціальної критики, інструментом формування національної ідентичності та засобом подолання соціокультурної травми. Функціональний підхід досліджує практичне значення гумору в політичному процесі, зокрема його роль як інструменту політичної участі та ненасильницького опору в авторитарних режимах. Критичний підхід застерігає від надмірної романтизації ролі гумору та вказує на можливості його використання для консервації існуючого статус-кво та дегуманізації опонентів. У статті також аналізується дискусія щодо ефективності гумору як інструменту політичних змін та його роль у процесах політичної мобілізації. Особлива увага приділяється трансформації політичного гумору в умовах діджиталізації, де він набуває нових форм через меми, сатиричні пости та жартівливі коментарі в Інтернеті. Авторка розглядає це явище в контексті теорії слактивізму та концепції «гумористичної форми участі в політичному житті». На основі проведеного аналізу робиться висновок про комплексний характер впливу гумору на політичні процеси та необхідність подальшого дослідження його ролі в контексті гібридних війн, інформаційних конфліктів та процесів демократизації суспільства.

Ключові слова: політичний гумор, політична комунікація, політична участь, ненасильницький супротив, національна ідентичність, політична культура.

The article examines the main conceptual approaches to the study of the role of humor in political science and its function in the political process. The author systematizes existing theoretical developments and identifies four key approaches to understanding political humor. The communicative approach sees humor as a political communication tool that defines political concepts, disarms critics, expresses opposition, promotes public support, and increases the accessibility of political messages. The socio-cultural approach emphasizes the role of humor as an element of social and cultural dynamics of society, where it acts as an indicator of democracy, a mechanism of social criticism, a tool for shaping national identity, and a means of overcoming socio-cultural trauma. The functional approach explores the practical significance of humor in the political process, particularly its role as a tool for political participation and non-violent resistance in authoritarian regimes. The critical approach warns against over-romanticizing the role of humor and points to the possibilities of using it to preserve the status quo and dehumanize opponents. The article also analyzes the debate on the effectiveness of humor as a tool for political change and its role in political mobilization. Particular attention is paid to the transformation of political humor in the context of digitalization, where it takes on new forms through memes, satirical posts, and humorous comments on the Internet. The author examines this phenomenon in the context of the theory of slacktivism and the concept of a "humorous form of participation in political life." Based on the analysis, the author concludes that humor has a complex impact on political processes and that further research on its role in hybrid wars, information conflicts, and democratization processes is needed.

Key words: political humor, political communication, political participation, non-violent resistance, national identity, political culture.

Постановка проблеми. Історично політична наука не сприймала гумор серйозно, бо вважалося, що його роль полягає в тому, щоб розважати, а не інформувати. Але дослідження останніх десятиліть продемонстрували, що історії розказані через

гумор – від популярних жартів про національні меншини чи мемів про відомих політиків, здатні поширюватися настільки, щоб ставати тим «соціальним клеєм», який згуртовує нації або навпаки, спричиняє конфлікти.

Як зазначає Дж. Най [1, с.4], в сучасному медійному світі майбутнє людства залежить від того «чия історія перемагає», що робить гумор справжнім інструментом як політиків, так і суспільства, бо представляє спрощену, запам'ятовувану політичну інформацію, яка здатна стати вірусною в Інтернеті.

Ця здатність гумору швидко передавати та розповсюджувати політичні наративи, поруч з його можливостями виступати механізмом політичної комунікації, інструментом соціальної критики та елементом політичної культури актуалізує необхідність комплексного дослідження гумору в контексті політичної науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження ролі гумору в політиці здійснюється в межах різних теоретико-методологічних підходів. В. Тсаконна і Д. Поппа [2] концептуалізують його як комунікативний ресурс, що виявляє невідповідності в політичному дискурсі. Дж. Холмс та М. Марра [3] розглядають гумор як інструмент політичного лідерства та політичної боротьби. П. Стюарт [4] досліджує його роль у формуванні публічного іміджу політиків.

Українські дослідники О. Ненько [5] та В. Самохіна [6] аналізують гумор як елемент політичного дискурсу, пропонуючи термін гумористичний дискурс політики. Особлива увага приділяється дослідженню ролі гумору в кризових ситуаціях, в тому числі під час воєнних конфліктів, що простежується в роботах А. Дж. Обрдлік [7], У. Унґор та В. Веркерке [8], та його функціонуванню в авторитарних режимах.

Метою статті є аналіз та систематизація провідних концептуальних підходів до вивчення ролі гумору в політичній науці, визначення його функції в політичному процесі та вплив на формування політичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних дослідженнях гумор вважається міждисциплінарною галуззю, що включає такі дисципліни, як психологія, комунікація, політологія, когнітивна наука тощо.

Хоча дослідження гумору в межах зазначених дисциплін певною мірою перетинаються, вони характеризуються суттєвим різноманіттям як теоретичних засад, так і методологічних підходів. Зокрема, одним з найбільш дискусійних питань є саме дефініція досліджуваного явища.

Термін «гумор» водночас і асоціюється, і відрізняється від інших термінів, таких як комічне, іронія, сатира, насмішка, пародія, презирство, сміх тощо. Як зазначає відомий дослідник гумору з університету Міссісіпі Джон С. Мейер [9, с. 312], який з початку 1990-х років досліджує гумор в комунікаціях: «Гумор невловний як фраза чи стан розуму, його важко схопити або визначити. Тому його важко досліджувати».

З наявної наукової літератури, присвяченої проблемі дефініювання гумору, можна виокремити декілька підходів до його визначення. Такі дослідники, як Дж. Хадсон та М. Мулкей вказують на те, що гумор є наративним та вербальним повідомленням [10, с. 125; 8, с. 24], тоді ж як Дж. Мейер [9, с. 315] припускає, що гумор містить невербальний елемент, обов'язковою частиною якого є сміх. Разом з М. Апте він розглядає гумор як когнітивний досвід, який призводить до внутрішнього переосмислення соціокультурної реальності та викликає веселощі, проявом яких є сміх [12, с. 15]. Сміх є основним показником досвіду гумору, але й посмішка, усмішка, навіть раптовий видих, припускає Апте, можуть свідчити про такий досвід.

За визначенням Джорджа Вайлланта, гумор складається з трьох переживань – інтелектуального (дотепність), емоційного (веселощі) і психологічного (сміх або посмішка) [13, с. 48]. Кожен із цих аспектів можна переживати окремо, але лише разом вони становлять гумор.

Що стосується політологічних досліджень гумору, то аналіз наукової літератури дозволяє виділити кілька ключових підходів до розуміння ролі гумору в політиці.

Комунікативний підхід, мабуть, найпоширеніший серед дослідників політичного гумору, оскільки дозволяє розглядати гумор як частину політичного дискурсу та інструмент політичної комунікації.

Зокрема, сучасні дослідниці політичного гумору В. Тсаконна і Д. Поппа зазначають, що оскільки гумор за визначенням базується на невідповідності та служить для критики, то політичний гумор можна визначити як комунікативний ресурс, що помічає, підкреслює та атакує невідповідності, що виникають у політичному дискурсі та діях [2, с. 115].

В. Раскінс зазначає, що гумор зазвичай базується на тому, якою є політична реальність, і водночас вказує на те, що ця реальність не відповідає дійсності – політичні справи та політики не є такими, якими ми очікуємо їх побачити [14, с. 60]. Тобто гумор демонструє непослідовність і неадекватність політичних рішень і дій, а також некомпетентність, нерозсудливість і корумпованість політиків і політичних лідерів.

Критика, будучи однією з головних функцій політичного дискурсу, як правило, досягається в найсерйозніший спосіб – очікується, що політики атакуватимуть рішення своїх опонентів і делегітимуватимуть їхню політику, щоб дискредитувати їх і просувати себе. З цієї метою вони зазвичай використовують серйозні – здебільшого логічні та юридичні – аргументи, щоб переконати аудиторію у власній надійності та ширості. Однак у багатьох культурах і політичних системах політики нерідко вдаються до гумору, щоб критикувати та дискре-

дитувати своїх супротивників. У таких випадках гумор дозволяє політикам дотримуватися норм ввічливості та уникати грубої поведінки. На думку С. Харріс, це дозволяє парламентарям використовувати гумор у парламентських умовах, де інституційні обмеження накладаються на їхню (словесну чи іншу) поведінку [15, с. 460].

У статті «Гумор та лідерство» Дж. Холмс та М. Марра зазначають, що гумор є поширеним, позитивно оціненим і, зрештою, бажаним у більшості сучасних суспільств [3, с. 114]. Це також вважається важливою характеристикою хороших лідерів, бо дає можливість лідерам ефективніше виконувати свою роль. У результаті політики намагаються підвищити свою популярність, додаючи гумористичних відтінків або жартівливих зауважень до свого дискурсу щоразу, коли за ними спостерігає ширша аудиторія – у політичних промовях, які транслюють ЗМІ, у політичних інтерв'ю тощо. Роблячи так, вони намагаються створити позитивний образ себе та/або залучити потенційних виборців. Політики навіть беруть участь у сатиричних телевізійних шоу, щоб підвищити свою медійну присутність та просувати свої політичні погляди та позицію.

На думку Дж. Мореала виборці живуть ілюзією, що політики «розмовляють мовою простих людей» і є «одними з них» [17, с. 160]. Таким чином, гумор використовується для посилення залученості аудиторії та участі в політиці, водночас він дозволяє політикам та/або працівникам ЗМІ просувати певні погляди та цінності та переконувати аудиторію в «розумності» політичних дій і рішень. Тобто, гумор може сприяти створенню «повсякденного» погляду на політичні проблеми, який є водночас привабливим і оманливим для аудиторії.

Таким чином, в межах цього концептуального підходу гумор розглядається як інструмент політичної комунікації, що виконує низку функцій:

- визначення політичних концепцій;
- роззброєння критиків;
- вираження опозиції;
- сприяння громадянській підтримці;
- підвищення доступності політичних повідомлень.

Соціокультурний підхід фокусується на ролі гумору як елементу соціальної та культурної динаміки суспільства. В межах цього підходу гумор розглядається як:

- індикатор демократичності суспільства;
- механізм соціальної критики;
- інструмент формування національної ідентичності;
- засіб подолання соціокультурної травми.

Концепція політичної культури як «конфігурації цінностей, символів, а також зразків поведінки, що лежать в основі політики суспільства», запро-

понована Д. Полом, дозволяє розглядати гумор як частину цієї конфігурації. Бо гумор не лише відображає існуючі цінності та зразки поведінки, але й активно формує нові, особливо в кризові періоди або під час суспільних трансформацій.

Дослідники зазначають, що гумор, а саме його колективні форми у вигляді мемів, жартів та шаржів, створюють потужні міфи, що підтримують національний дух та консолідує суспільство, а також мають терапевтичний ефект, бо дають вихід злості, страху, гніву та іншим негативним емоціям.

В основі цих процесів лежать культурно-залежні спільні знання, які можуть бути імпліцитними (ми не усвідомлюємо певну частину знань, яка визначає спосіб нашого міркування) або експліцитними (ми усвідомлюємо і можемо вербалізувати ці знання). Однак частіше знання, необхідні для інтерпретації гумору, включають спільну інформацію, пов'язану з національністю, релігією, політичними знаннями, культурою або субкультурою, місцем проживання, освітою, віком і мовою, створюючи таким чином відчуття «ми». Культурно-залежні спільні знання також частково складаються із зовнішньої інформації про інші групи. Динаміка між «нами» (всередині групи) і «ними» (поза групою) безпосередньо впливає на сприйняття гумору: подія, яка зображує члена поза групи в значно більш негативному світлі, ніж члена групи, буде сприйматися як більш гумористична [18, с. 95].

Будучи носієм культурних імпринтів, гумор визначає «кола солідарності», які за теорією Крістіана Вельзеля, визначають, хто для нас свої – сім'я, знайомі, нація, релігійна конфесія, суспільство, соціальний стан (козаки, лицарі) тощо. У глобалізованому сучасному світі, де перемішані люди різних соціальних станів, етнічних походжень і релігійних вірувань, конвенційною (класичною уявною спільнотою) вважається нація [19]. Нація за визначенням Роберта Кігана, існує у нашій колективній свідомості, разом з такими колективними уявленнями, як гроші, право, культура, ринок, демократія, шлюб, майбутнє, тощо. Гумор допомагає створювати та підтримувати ці уявні спільноти, виступаючи потужним інструментом формування та зміцнення національної ідентичності [20, с. 154].

На думку Д. Александера, культурно-залежні знання, які лежать в основі інтерпретації гумору, не тільки гуртують суспільство в кризові часи, а й дають вихід з соціокультурної травми. Д. Александер зазначає, що «культурна травма має місце, коли члени певної спільноти відчувають, що їх змусили пережити якусь жахливу подію, яка залишає сліди, що не заживають, в їх груповій свідомості, назавжди відбивається в пам'яті і корінним, незворотним чином змінює їх майбутню ідентичність» [21, с. 55].

Гумор, а саме створені за його допомогою групі історії та міфи, допомагають трансформувати травматичний досвід у нетравматичний наратив, дають змогу обговорювати проблемні теми в групі, а також безпечно транслювати проблемну інформацію назовні.

Окремо варто відзначити гумор як індикатор демократичності суспільства, що особливо помітно при порівнянні функціонування гумору в різних політичних системах. Наприклад, показовим є кейс з дослідження Цезара М. Орнатовського про норми взаємодії в польському парламенті. Він простежив еволюцію використання гумору в посткомуністичну еру. Під правлінням комуністів гумор і сміх були суворо заборонені в парламенті, але після 1989 року вони стали важливими інструментами обговорення. Протягом перших місяців «нового» парламенту гумор і сміх виникали з невідповідності між старою та новою політичною реальністю, що призвело до того, що парламентарі мали однакові гумористичні цілі та причини для сміху. Однак парламентарі з колишньої правлячої коаліції були виключені з цього гумору, створюючи основу для більш агресивних і конкурентних видів гумору. У міру посилення політичної фрагментації та нестабільності розвинувся інший тип гумору, який зосереджувався на невідповідності поточної політичної та економічної реальності та виконував наявну розважальну функцію серед парламентарів [22, с. 230].

До кінця 1990-х і особливо після 2001 року гумор у польському парламенті набув чіткої інклюзивної/виключної функції. Парламентарі використовували гумор, щоб приєднатися до своїх політичних союзників і відкинути своїх політичних ворогів. Цю еволюцію парламентського гумору в Польщі Орнатовський вважає показником того, як (більш-менш демократичний) політичний контекст формує норми, що дозволяють вільно використовувати гумор.

В авторитарних режимах гумор часто досліджується як масовий інструмент опору, пропонуючи контррегемоністські наративи офіційним і часто ідеологічним новинам, а також як один із взагалі можливих інструментів громадянської участі та ненасильницького супротиву.

Ці дослідження формують третій підхід – **функціональний**, який досліджує практичне значення гумору в політичному процесі. Отже, на думку вчених, гумор в тоталітарних режимах відіграє подвійну функцію. З одного боку, він може зміцнити критичну політичну свідомість, необхідну для опору режиму. В. Тсаконна і Д. Поппа наводять приклади зі східноєвропейських соціалістичних держав до 1989 року, де політичні жарти, які поширювалися серед громадян, часто критичували політиків або державних службовців, але

передусім протестували проти політичної влади, примусу та монополії політичної влади. Такі жарти функціонували як форма пасивного опору та вихід для політичної образи в контекстах, де не можна було відкрито висловлювати альтернативні погляди на політику [2, с. 114].

З іншого – гумор може виступати сурогатом конфлікту, сприяючи ескапізму та мовчазній згоді. Так, у Румунії та Польщі соціалістичних часів такі жарти поширювали державні чиновники під час повсякденних зустрічей, щоб виявити «ворогів народу», які насмілювалися сміятися над суспільно-політичною системою. Розповідь цих анекдотів вважалася забороненою, незаконною діяльністю.

Як показує приклад соціалістичної Східної Німеччини, політичні жарти створював навіть сам режим. Колишній східнонімецький інформатор Штайна стверджує, що більшість політичних жартів у Німецькій Демократичній Республіці (НДР) були свідомо розроблені в партійних школах і установах, а потім представлені публіці під час соціальних зібрань, щоб контролювати народні настрої та ідеологічні норми. Ці жарти мали на меті дозволити людям випустити пару, а також придушити потенційне інакомислення.

Також в межах функціонального підходу розглядається роль гумору в якості інструменту політичної участі. Вивчаючи стратегію ненасильницького супротиву на прикладі громадського молодіжного руху у Сербії «Отпор!», шведська дослідниця Майкен Юл Сьоренсен виділяє три ключові функції гумору в цьому контексті:

- Сприяння охопленню та мобілізації: гумор допомагає привернути увагу людей, особливо молоді, до політичних рухів та ідей. Він робить активізм більш привабливим та енергійним. Як зазначає Сьоренсен, «якщо ви робите щось на добровільній основі, вам потрібно мотивувати людей. Якщо ви робите щось смішне, люди зазвичай посміхаються. Якщо люди посміхаються, вони почуваються дуже добре, і це ще один спосіб підвищити мотивацію людей».

- Сприяння культурі супротиву: гумор допомагає створити відчуття солідарності та спільності серед активістів. Він також допомагає подолати страх та апатію. Авторка наводить приклад руху «Отпор!» в Сербії, де через гумор будували згуртовані стосунки в середині організації.

- Перевертання гноблення «з ніг на голову»: це найпотужніша функція гумору, на думку Сьоренсен. Гумор може безпосередньо кинути виклик відносинам між гнобителем та пригнобленим. Він робить це трьома способами: провокує, висміює або глузує, що посилює конфлікт та тисне на гнобителя; парадоксально, хоча посилений тиск підвищує шанси на репресії, використання гумору зменшує страх всередині руху супротиву; гумор

зменшує варіанти реакції гнобителя, які він може пізніше виправдати.

Як приклад авторка наводить акцію сербського «Отпору!», коли активісти збирали гроші «на пенсію Мілошевичу», пропонуючи людям вдарити по бочці з його портретом. Коли поліція конфіскувала бочку, «Отпор!» заявив, що поліція «заарештувала бочку» і що акція була надзвичайно успішною [27].

Таким чином, Сьоренсен демонструє, як гумор може бути потужним інструментом ненасильницького супротиву, який здатний змінювати сприйняття ситуації людьми та підривати традиційні джерела влади авторитарних режимів.

Разом з тим, варто зазначити, що питання взаємодії гумору та політичної участі є достатньо дискусійним в експертному середовищі. Низка дослідників мають сумніви щодо сили гумору в політичній участі. Дослідник сатиричних форматів Ніколас Холм у своїй статті «Межі сатири, або реіфікація культурної політики» стверджує, що гумор та сатира не призводять до реальних політичних дій. Автор аргументує, що хоча сатира обіцяє політичні зміни через культуру, вона насправді вирішує це протиріччя лише на естетичному рівні, через комічне тлумачення політики, а не реальні дії. Він вказує на те, що попри зростання популярності сатири, політичний світ, здається, рухається в небажаному напрямку, з посиленням глобальних націоналістських тенденцій та різних форм упрежденості, які сатира закріплює в суспільстві. Холм вважає, що популярність сатири насправді обмежує, а не розширює можливості культурної політики, створюючи ілюзію політичної дії через гумор, але не призводячи до реальних змін. Автор розглядає сатиру як форму реіфікації (тобто перетворення на окремий об'єкт) культурної політики, яка передчасно закриває можливості для більш глибокого розуміння зв'язку між культурою та політикою у повсякденному житті [28].

Також гумор часто згадують в контексті теорії слактивізму, тобто «активізму для лінивих» – дій, які не вимагають значних зусиль, але дають учасникам відчуття залученості.

Меми, сатиричні пости та жартівливі коментарі в Інтернеті часто використовуються як інструмент для привернення уваги до соціально-політичних проблем, вони стають своєрідною формою політичного висловлювання, доступною для широкого загалу. Але розрізненість тематик та мотивацій користувачів у цифровому просторі породжує інформаційний шум. На думку Х. Крістенсена, за відсутності консолідації подібних місцевих ініціатив у масштабні політично спрямовані рухи, це ускладнює виділення суспільно вагомих питань та їх перехід з віртуального світу в реальний [29].

Тим не менш, отримання політичної інформації в гумористичній формі спонукає до обговорення

суспільно-значущих питань, живлячи публічну дискусію та формуючи громадську думку, що може виступати передумовою участі або вважатися нетрадиційною формою політичної участі. Так, український дослідник інтернет-мемів Орест Семотюк наводить таке формулювання як «гумористична форма участі в політичному житті». Під нею Семотюк розуміє нетрадиційну політичну участь через нові форми медіакультури (меми, політична сатира в інтернеті, відеошаржі тощо). Вони виступають як механізм а) анонімною мережевої творчості, б) передачі та зберігання культурної інформації, ґрунтуючись на локусі (держава), об'єкті (державна сфера або проблеми громади) та контексті (обставинах або мотивації учасників цієї діяльності) [30]. Автор фокусується саме на мемах, як частині більш широкого явища політичного гумору, який став популярним завдяки медіа та соціальним мережам, і може виступати формою громадянської активності та механізмом соціальних змін.

Як ми бачимо з описаної вище дискусії щодо ролі гумору в політичній науці, це питання залишається дискусійним серед наукової спільноти. Тому окремо ми хотіли б відзначити **критичний підхід**.

Критичний підхід акцентує увагу на потенційних негативних аспектах використання гумору в політичному процесі та застерігає від надмірної романтизації його ролі як інструменту політичних змін.

Такі дослідники як Дж. Флурі та Л. Абу-Лугод вказують на проблему «романтизації супротиву», коли всі форми опору, включаючи гумор, розглядаються як ознаки неефективності систем влади та стійкості людського духу. Як зазначає Флурі у своїй статті «Що такого смішного в Афганістані?: Жартівлива геополітика та повсякденне використання гумору в просторах тривалої нестабільності», надмірний акцент на гуморі як механізмі подолання стресових ситуацій може ненавмисно нормалізувати насильство та нестабільність, що може призвести до того, що тривалі страждання людей сприйматимуться як щось звичайне або неминуче [31, с. 128].

Також низка дослідників, включаючи представників напрямку тілесної геополітики, висловлюють критичний погляд на роль гумору в контексті військових конфліктів. Хоча Кріс Майо зазначає, що гумор створює унікальні простори «тимчасової безпеки», критики стверджують, що його не слід розглядати як ефективну стратегію ведення війни чи опору, оскільки такий гумор часто є спонтанною реакцією на стрес і небезпеку, а не свідомо розробленою стратегією [32, с. 510].

В. Тсакона та Е. Поппа висувують гіпотезу про те, що гумор є переважно консервативною, а не визвольною чи конструктивною силою суспільства. Вони стверджують, що оскільки медіа не мають на меті заохочувати політичні зміни, а нато-

мість їхня роль полягає у підтримці та зміцненні основних домінуючих цінностей суспільства, жартівлива політична критика частіше за все підтримує та переробляє поширені погляди на політику, а не просуває радикальні ідеї та зміни [2, с. 185]. В підтвердження цієї гіпотези Л. Шелтон Кесвелл приводить аналіз американських редакційних карикатур, який покриває понад два століття війн. Аналіз демонструє, що карикатуристам дозволяється висловлювати свою особисту думку та позицію щодо поточних подій, водночас поважаючи цінності та традиції своєї аудиторії та, зрештою, навчаючи її тому, що є «правильним», «неправильним», «справедливим», «несправедливим» тощо. Іншими словами, у політичних карикатурах популярні ідеї, стереотипи та архетипи, що спираються на фундаментальні емоції, переконання та прагнення спільноти, творчо використовуються для політичної критики та пропаганди [33, с. 17]. Отже, редакційні карикатури, як стверджує Шелтон Касвелл, пропонують цінне розуміння соціально-політичного контексту їх виробництва та поширення, демонструючи затверджені в суспільстві статус-кво. Такі висновки підтверджуються декількома дослідженнями, проведеними Р. Моррісом та Е. Ель Рафаї: не лише політичні мультфільми, а й сатиричні телешоу зазвичай відображають популярну політичну думку, натуралізуючи та посилюючи значення вже існуючих стереотипів [34, с. 195; 35, с. 184].

Важливий внесок у критичне осмислення ролі гумору зробили У. Унґор та В. Веркерке. У статті «Смішно як у пеклі: функції гумору під час та після геноциду» [8, с. 90] вони демонструють, що гумор може бути використаний не тільки як механізм виживання для постраждалих, але і як інструмент дегуманізації. Автори наводять приклади, коли гнобителі використовували гумор для порівняння своїх жертв з тваринами або неживими істотами, щоб зменшити емпатію до них та представити акти насильства як щось буденне.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Проведений аналіз концептуальних підходів до вивчення ролі гумору в політичній науці дозволяє зробити важливі висновки щодо його місця та значення в політичному процесі.

По-перше, дослідження продемонструвало наявність чотирьох основних концептуальних підходів – комунікативного, соціокультурного, функціонального та критичного, кожен з яких розкриває різні аспекти функціонування гумору в політичній сфері. В рамках комунікативного підходу гумор постає як важливий інструмент політичної комунікації, що дозволяє політичним акторам ефективніше доносити свої ідеї, формувати публічний імідж та взаємодіяти з аудиторією. Соціокультурний підхід акцентує увагу на ролі гумору у формуванні національної ідентичності, подоланні соціокультурних травм та його значенні як індикатора демократичності суспільства. Функціональний підхід розкриває практичне значення гумору в політичному процесі, зокрема його роль як інструменту політичної участі та ненасильницького опору. Критичний підхід застерігає від надмірної романтизації ролі гумору та вказує на можливості його використання для консервації існуючого статус-кво та дегуманізації опонентів.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку пов'язані передусім з необхідністю більш глибокого вивчення трансформації політичного гумору в умовах діджиталізації та розвитку соціальних мереж. Особливої уваги потребує дослідження ролі гумору в контексті гібридних війн та інформаційних конфліктів, де він часто виступає інструментом як пропаганди, так і контрпропаганди. Важливим напрямком досліджень є також вивчення національних особливостей політичного гумору та його впливу на процеси демократизації суспільства та формування політичної культури націй. Актуальним залишається питання розробки методології дослідження взаємозв'язку між політичним гумором та процесами формування колективної пам'яті, подолання історичних травм та консолідації суспільства в кризові періоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Nye J. S. The future of soft power in US foreign policy. *Soft Power and US Foreign Policy*. New York, 2010. P. 4–11.
2. Tsakona V., Popa D. E. *Studies in Political Humor: In between Political Critique and Public Entertainment*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 2011. 290 p.
3. Holmes J., Marra M. Humour and leaders in style. *Humour: International Journal of Humour Research*. Volume 19, 2006. P. 119–138.
4. Stewart P. A. 2011. The Influence of Self- and Other – Deprecatory Humor on Presidential Candidate Evaluation during the 2008 US Election. *Social Science Information*. Volume 50 (2), 2011. P. 201–220.
5. Ненько О. Гумористичний дискурс як поле конструювання політичної ідентичності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка № 1*. Київ, 2010. С. 76–84.
6. Самохіна В. Гумор у політиці (на матеріалі промов Б. Обами). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. № 897*. Харків, 2010. С. 114–120.

7. Obrdlik A. J. Gallows humor – a sociological phenomenon. *American Journal of Sociology. Volume 47(5)*, 1942. P. 709–716.
8. Üngör U. Ü., Verkerke V. Funny as hell: the functions of humour during and after genocide. *The European Journal of Humour Research. Volume 3*, 2015. P. 80–101
9. Meyer J. C. Humor as a Double-Edged Sword: Four Functions of Humor in Communication. *Communication Theory. Volume 10(3)*, 2000. P. 310–331.
10. Hudson G. The role of humor in John F. Kennedy's 1960 presidential campaign. Southern Illinois University, 1979. 344 p.
11. Mulkay M. On humor. Polity Press. Cambridge, 1988. 214 p.
12. Apte M. Humor and laughter: An anthropological approach. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1985. 196 p.
13. Vaillant G. E. Wisdom of the Ego. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, 1993. 386 p.
14. Raskin V. The Primer of Humour Research. *Humour Research. Volume 8*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 2008. P. 45-81.
15. Harris S. Being politically impolite. Extending politeness theory to adversarial political discourse. *Discourse and Society. Volume 12. Issue 4*, 2001. P. 451–472.
16. Whaley B., Holloway R. Rebuttal analogy in political communication. Argument and attack in sound bite. *Political Communication, Volume 14*, 1997. P. 293–305.
17. Morreall J. Comic Relief. A Comprehensive Philosophy of Humour. *New Directions in Aesthetics. Volume 9*. Malden: Wiley-Blackwell, 2009. P. 152–176.
18. Ozolina Z., Austers I. StratCom laughs. In search of an analytical framework. *NATO Strategic Communications Centre of Excellence*. Riga, 2017. 157 p.
19. Inglehart R., Welzel C. Modernization, Cultural Change and Democracy. The Human Development Sequence. Cambridge University Press, 2005. 323 P. URL: https://www.researchgate.net/publication/230557603_Modernization_Cultural_Change_and_Democracy_The_Human_Development_Sequence (дата звернення: 17.12.2024).
20. Kigan R. In Over Our Heads: The Mental Demands of Modern Life. Harvard University Press, 1998. 416 с.
21. Alexander J. The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology. New York: Oxford University Press, 2003. 392 p.
22. Ornatowski C. Parliamentary discourse and political transition of Polish parliament after 1989. European Parliaments under Secrutiny. *Discourse Aproaches to Politics, Culture and Society. Volume 38*. Amsterdam: Cornelia Ilie, 2010. P. 223–264.
23. Holman V., Kelly D. Introduction. War in the twentieth century: the functioning of humour in cultural representation. *Journal of European Studies. Volume 31(123)*, 2001. P. 247–263.
24. Kraidy M. The Naked Blogger of Cairo. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016. 126 p.
25. Wedeen L. Ambiguities of Domination: Politics, Rhetoric, and Symbols in Contemporary Syria. Chicago, IL: Chicago University Press, 1999. 218 p.
26. Ding X. Freedom and political humour. Humour in Chinese Life and Culture. Hong Kong, China: Hong Kong University Press, 2013. P. 231–253.
27. Sorensen M. J. Humor as a Serious Strategy of Nonviolent Resistance to Oppression. *Peace and Change: A Journal of Peace Research, 2008*. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-0130.2008.00488.x> (дата звернення: 17.12.2024).
28. Holm N. The limits of satire, or the reification of cultural politics. *Undetermined Social Theory: Futures, Presents, Pasts. Volume 174. Issue 1*, 2023. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/07255136231154266#tab-contributors> (дата звернення: 17.12.2024).
29. Christensen H. S. Political Activities on the Internet: Slacktivism or Political Participation by other Means? 2011. URL: <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/3336/2767> (дата звернення: 17.12.2024).
30. Семотюк О. Сміх під час війни: російська агресія у політичних карикатурах і мемах. URL: https://lb.ua/culture/2023/08/25/571388_smih_pid_chas_viyni_rosiyska_agresiya.html (дата звернення: 17.12.2024).
31. Fluri J. L. What's so funny in Afghanistan? Jocular geopolitics and the everyday use of humor in spaces of protracted precarity. *Political Geography. Volume 68*, 2019. P. 125–130.
32. Mayo C. Incongruity and provisional safety: Thinking through humor. *Studies in Philosophy and Education. Volume 29(6)*, 2010. P. 509–521.
33. Shelton Caswell L. Drawing swords: War in American editorial cartoons. *American Journalism. Volume 21*, 2004. P. 13–45.
34. Morris R. Visual rhetoric in political cartoons: A structuralist approach. *Metaphor and Symbolic Activity. Volume 8*, 1993. P. 195–210.
35. El Refaie E. Metphor in political cartoons: Exploring audience responses. *Multimodal Metaphor. Applications of Cognitive Linguistics 11*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 2009. P. 173–196.